



Theoretical explanation of national security factors and indicators of countries

Mahmod Nourani

PhD student in Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

Email: Mahmod.nourani@modares.ac.ir

Mohammadreza Hafeznia

Professor, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Email: hafezn_m@modares.ac.ir

seyed yahya Safavi

Professor, Department of Political Geography, Imam Hossein University, Tehran, Iran

Email: ysafavi@ihu.ac.ir

Mostafa Ghaderihajat

Associate Professor, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Email: m.ghaderihajat@modares.ac.ir

Abstract

Although the concept of security has a long history in human life, with the formation of nation-states human minds turned to a new category called national security. The national security of countries has always been a major concern of political officials in order to determine their security status in the international system. In this regard, various efforts have been made to identify the factors affecting the security status of countries, but these efforts were usually limited to one or several factors and, due to their general and abstract nature as well as differences in indicators, have never reflected the comprehensive situation of countries. The main objective of this research is to explain the factors and indicators of national security from the perspective of political geography. This study is fundamental in nature and descriptive in method. Data were collected at two levels: library and field studies. For survey data, a questionnaire was employed, and then the components and indicators of national security were extracted using analytical methods. In SPSS software, the correlation between the nine factors of national security and their indicators was tested using the two-way Spearman method.

In this study, the components of national security were classified into nine groups and identified in 60 related indicators. Based on the findings, the internal correlation of the indicators of six factors of national security - political, military, economic, cyber, cultural, and health - was positive and strong. Moreover, the internal correlation of the indicators in three factors - biological, physical, and social - was positive and moderate

Keywords: National Security, Country, Factors, Indicators, Political Geography



تبیین عوامل و شاخص‌های امنیت ملی کشورها از منظر جغرافیای سیاسی^۱

محمود نورانی

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: Mahmod.nourani@modares.ac.ir

محمد رضا حافظ‌نیا

استاد گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

Email: hafezn_m@modares.ac.ir

سید یحیی صفوی

استاد گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

Email: ysafavi@ihu.ac.ir

مصطفی قادری حاجت

دانشیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

Email: m.ghaderihajat@modares.ac.ir

چکیده

بحث امنیت اگرچه تاریخی دیرینه در زندگی انسان دارد، اما با تکوین دولت‌های ملی، ذهن انسان به مقوله‌ای تازه به نام امنیت ملی معطوف شد. امنیت ملی کشورها به‌منظور تبیین وضعیت امنیتی آن‌ها در نظام بین‌الملل همواره از دغدغه‌های اصلی مسئولان سیاسی بوده است. در این راستا تلاش‌هایی جهت تشخیص عوامل مؤثر در وضعیت امنیتی کشورها صورت گرفته، اما این تلاش‌ها معمولاً محدود به یک یا چند عامل بوده و به دلیل کلی و انتزاعی بودن و نیز اختلاف در شاخص‌ها، هیچ‌گاه بازتاب‌دهنده جامع وضعیت کشورها نبوده است. هدف اصلی پژوهش حاضر، تبیین عوامل و شاخص‌های امنیت ملی از منظر جغرافیای سیاسی است. این پژوهش از نوع بنیادین و به روش توصیفی انجام شده و در دو سطح گردآوری اطلاعات، از شیوه کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردید؛ برای داده‌های پیمایشی از پرسش‌نامه بهره گرفته و سپس با رویکرد تحلیلی، عوامل و شاخص‌های امنیت ملی استخراج گردید. در نرم‌افزار SPSS نیز همبستگی میان عوامل نه‌گانه امنیت ملی و شاخص‌های آن‌ها با آزمون اسپیرمن دوطرفه سنجیده شد. در این تحقیق، عوامل و شاخص‌های امنیت ملی کشورها در قالب ۹ گروه و ۶۰ شاخص مرتبط شناسایی گردید. براساس یافته‌ها، میزان همبستگی درونی شاخص‌های شش عامل امنیت ملی شامل سیاسی، نظامی، اقتصادی، سایبری، فرهنگی و بهداشتی، در سطح مثبت و قوی بوده است. همچنین میزان همبستگی درونی شاخص‌ها در سه عامل زیستی، کالبدی و اجتماعی، در سطح مثبت و متوسط مشاهده شد.

کلیدواژه‌ها: امنیت، امنیت ملی، کشور، جغرافیای سیاسی، عوامل و شاخص‌ها

دانشگاه عالی دفاع ملی ♦ فصلنامه امنیت ملی

<https://ns.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 2980-8251



صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.



۱. این مقاله برگرفته‌شده از رساله دکتری تخصصی دانشگاه تربیت مدرس با عنوان «طراحی الگوی سنجش امنیت ملی کشورها: مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران» است.

مقدمه

امنیت به مثابه چیزی است که باعث ایجاد ایمنی می شود یا افراد از بودن خود در هر وضعیت و موقعیت مکانی - فضایی احساس آسودگی خاطر می کنند. از این نظر امنیت هم جنبه فیزیکی دارد و هم روان شناختی و به هر دو بُعد مقادیر مختلفی اختصاص می گردد (استولاریکوا^۱، 2020: 22). در نظام بین الملل، کشورها از لحاظ امکانات و توانائی های مادی و معنوی در یک سطح قرار ندارند. به همین دلیل، منافع دولت ها با یکدیگر متفاوت است و این امر به بروز درگیری بین آن ها می انجامد. بر این اساس، تلاش مستمر برای تأمین امنیت ملی و یا گسترش دامنه آن یکی از مهم ترین اولویت های کشورهای در عرصه روابط بین المللی است. تأمین بالاترین حد امنیت ملی یکی از نگرانی های عمده دولت ها و یکی از پایه های سیاست خارجی آن ها در گذشته و حال تلقی می شود (ماندل و ایروین^۲، 2021: 26). مفاهیم مدرن امنیت ملی در قرن هفدهم در طول جنگ سی ساله در اروپا و جنگ داخلی در انگلستان به وجود آمد. در سال 1648، صلح وستفاليا اقتدار دولت - ملت را بر امور داخلی و خارجی تثبیت کرد. بنابراین، ایده وستفالیایی امنیت ملی حول حاکمیت دولت می چرخید. باین حال، واژه امنیت ملی هنوز ابداع و رایج نشده بود (هولمز^۳، 2021: 36). امنیت ملی و مطالعه آن در چهارچوبی از مفاهیم و ایده ها اتفاق می افتد که جزئی از گفتمان سیاسی روزمره نیست. از همه واضح تر، امنیت ملی با موضوع زندگی و مرگ، ایمنی، رفاه و حتی به طور بالقوه موجودیت کشور و شهروندانش سروکار دارد و آن را از سایر بخش های روند سیاست جدا می کند. در نتیجه، امنیت ملی و مطالعه آن شرایط و روش های ویژه خود را در این حوزه سیاست پیچیده تکامل داده اند (اسنو^۴، 2019: 22).

گفتمان امنیت ملی مطابق با واقعیت های نوظهور و پیچیدگی های محیط جهانی در حال تغییر است. باین حال، هر کشوری مسائل استراتژیک و در نتیجه درک امنیت ملی خود را دارد. بحث در مورد امنیت ملی در محافل فکری، سیاسی و استراتژیک در ایالات متحده در

1. Stoláriková
2. Mandel & Irwin
3. Holmes
4. Snow



حوالی جنگ‌های بزرگ قرن 19 شروع شد و پس از جنگ جهانی دوم سرعت گرفت. در آن زمان بحث اساساً حول محور نیازهای امنیتی دولت بود، به‌ویژه در پی رقابت ابرقدرت‌ها در طول جنگ سرد. با این حال و با گذر زمان این موضوع به دگرگونی ادامه داد و به‌جایی رسیده است که امنیت اقتصادی حتی در رقابت‌های بزرگ، محور گفتمان امنیت ملی است (محمودخان¹، 2022: 5).

اندیشه و تصور امنیت ملی از هر ملتی مطابق با چالش‌های وجودی عمده‌ای است که با آن مواجه است و همچنان در حال تکامل و شکل‌گیری است. به‌عنوان مثال، تروریسم انجام‌شده توسط «بره‌های آزادی‌بخش تامیل ایلم»² از دهه 1970 تا 2009، زمانی که «LTTE» در نهایت به دست نیروهای امنیتی دولتی شکست خورد، چالش کلیدی امنیت ملی برای کشور سریلانکا باقی ماند. در مورد مالدیو، چالش زیست‌محیطی یک تهدید وجودی کلیدی است؛ براساس گزارش‌های متعدد ناسا و سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده، با سرعت فعلی گرمایش جهانی، تقریباً 80 درصد از خاک مالدیو تا سال 2050 غیرقابل سکونت خواهد شد (مانزو و همکاران³، 2021: 149).

به‌طور کلی، گفتمان امنیت ملی در حال تحول است. رقابت‌های بزرگ یکی از الزامات نظم جهانی در حال تحول است. مراکز جدید قدرت در سطح ملی و بین‌المللی در حال ظهور هستند و در مورد برخی از کشورهای ضعیف‌تر، دولت به‌عنوان یک نهاد یا نهاد سیاسی از درون به چالش کشیده می‌شود. گفتمان امنیتی روند جدیدی را در بخش‌های مختلف جهان شاهد بوده است، گفت‌وگوی امنیتی که در آن سیاست‌گذاران، استراتژیست‌ها، تحلیلگران امنیتی، دولت‌مردان و دانشجویان گرد هم می‌آیند تا در مورد مسائل امنیتی مختلفی که دولت‌ها، مناطق و جهان موردنظر با آن مواجه هستند، بحث کنند (اسمیت⁴، 2021: 56). بنابراین ملاحظاتی از این دست ما را به ضرورت تأمل هرچه بیشتر در کشف و شناسایی عوامل امنیت، تا انصراف از آن و وانهادن یک‌باره آن به مدیران تجربی رهنمون می‌سازد.

1. Mahmoodkhan
2. LTTE
3. Manzo et al
4. Smith

چنانکه «رابرت ماندل»¹ از فرارسیدن دوره‌ای بسیار سخت در تحلیل مسائل امنیتی سخن گفته که عدم توجه علمی به آن، شکست سیاست‌ها و ناکارآمدی دستگاه سیاست‌گذاری را در پی دارد (ماندل، 16:1398). در نتیجه به نظر می‌آید شناسایی و تبیین نظری مؤلفه‌های مؤثر در شناخت جامع امنیت ملی کشورها بسیار عمیق و راهبردی باشد. از آنجایی که جایگاه ضروری امنیت کشورها در استراتژی‌های ملی دولت‌ها مشهود است. از این رو بسترسازی رهنامه امنیت ملی نیازمند طراحی الگوی مناسب برای ارزیابی میزان تحقق و نیز تحولات آن است. سؤال اصلی پژوهش حاضر بدین‌گونه صورت‌بندی شده است: عوامل و شاخص‌های مؤثر برای سیاست‌گذاری امنیت ملی مبتنی بر رویکرد جغرافیای سیاسی کدامند؟ بنابراین هدف تحقیق در پی شناسایی و تبیین نظری عوامل و شاخص‌های مؤثر در شناخت جامع امنیت ملی کشورها از منظر جغرافیای سیاسی است.

1. مبانی نظری

مفهوم امنیت ملی قرن‌ها طول کشیده تا تکامل یابد و هنوز هم در راستای الزامات امنیت جهانی، منطقه‌ای و ملی در حال شکل‌گیری است. هر ملتی، چه بزرگ و چه کوچک، مفهوم خاص خود را از امنیت ملی دارد؛ متناسب با چالش‌هایی که با آن مواجه است و ابزارهایی که می‌تواند برای مقابله با این چالش‌ها به کار گیرد. چالش‌های امنیتی غیرسستی و مسائل امنیتی انسانی در گفتمان امنیت ملی ملت‌ها و جهان به‌طور کلی فضای حیاتی پیدا کرده است (کصاب²، 2017: 146). با این حال، الزامات نیازهای سستی امنیت دولتی را کاهش نمی‌دهد. بنابراین، برای درک و به‌کارگیری مفهوم امنیت ملی توسط همه ذی‌نفعان یک ملت - مردم و نهادها، به تعادل دقیقی نیاز است.

محیط امنیتی استراتژیک جهانی با سرعتی سریع‌تر از همیشه در حال تغییر است. به همین ترتیب، الزامات داخلی کشورها به دلیل فشارهای جمعیتی و نیاز به منابع در حال تغییر شکل است. از این رو، تنها کشورهای دارای صلاحیت راهبردی که بتوانند سیاست‌های امنیت ملی

1. Robert Mundell
2. Kassab



خود را با واقعیت‌های جهانی و تعهدات داخلی قرن بیست و یکم منطبق کنند، قادر به دستیابی به اهداف امنیت ملی خواهند بود (سان¹، 2022: 51). شایستگی استراتژیک ملغمه‌ای از قابلیت استراتژیک و هدف استراتژیک مبتنی بر توان بالقوه قدرت ملی یک کشور معین است. در مجموع، سیاست‌ها و عملکردهای امنیت ملی دولت‌های جهان تنها با ارتباط جهانی و انجام مسئولیت‌های داخلی مرتبط باقی می‌ماند و دولت، به‌عنوان یک موجود سیاسی و جغرافیایی، تنها به اندازه مردمش امن خواهد ماند (هوک²، 2014: 87).

2. پیشینه پژوهش

دبیریان و افتخاری در مقاله‌ای با عنوان «تعیین نظام اولویت‌بندی ابعاد امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روش بردا»، کوشش کردند در جهت ارائه روشی برای اولویت‌بندی نظام ابعاد امنیت ملی در شرایط فعلی کشور در راستای کمک به نخبگان سیاسی و جلوگیری از غفلت ایشان در تمرکز و پرداختن آن‌ها بر ابعاد مهم امنیت ملی اقدام نمایند که این مهم با استفاده از روش تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره براساس شاخص‌های مشترک و نظرسنجی از بیست و چهار خبره فعال در قالب شش تیم چهارنفره (به‌منظور به تصویر کشیدن به روش بردا) در حوزه امنیت ملی صورت گرفته است. تغییر شیوه و رفتار بازیگران نظام بین‌المللی در بازه‌های زمانی مختلف، بی‌شک اولویت‌های ابعاد امنیت ملی کشورها را نیز دستخوش تغییراتی خواهد نمود و کشور ما نیز از این امر مستثنا نیست. بنابراین با توجه به اهمیت تعیین برخط اولویت‌بندی ابعاد امنیت ملی، پایش و انجام مستمر آن با روش مذکور مشخص گردید. در شرایط فعلی کشور، بُعد اقتصادی امنیت در اولویت اول و ابعاد نظامی و سیاسی به ترتیب در اولویت‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند (دبیریان و افتخاری، 1403: 1).

شعبانی اصل و پاشایی هولاسو در پژوهشی با عنوان «شناسایی و اولویت‌بندی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت داخلی با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره» به این سؤال کلی پرداخته‌اند که «عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت داخلی کدامند؟» و تحقیق را با سؤال

1. Sun

2. Hooker

جزئی تر «عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت داخلی چه اولویتی نسبت به همدیگر دارند؟» پاسخ داده‌اند. محققان برای پاسخ به این دو سؤال، عوامل ژئوپلیتیکی را در قالب 6 گروه و 49 زیرگروه مورد بررسی قرار داده که عمده‌ترین نتایج آن به‌عنوان عوامل تأثیرگذار ژئوپلیتیکی عبارتند از: عوامل طبیعی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌عنوان عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت محلی به ترتیب اولویت زیر بوده است: عوامل اقتصادی، عوامل سیاسی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل امنیتی و عوامل طبیعی (شعبانی اصل و پاشایی هولاسو، 1396: 57).

عرفانی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «الزامات تأمین امنیت در افق سند چشم‌انداز 1404» با استفاده از روش موردی و زمینه‌ای و رسیدن به هدف تحقیق که کدام عوامل و مؤلفه‌ها تأمین‌کننده امنیت در افق سند چشم‌انداز 1404 جمهوری اسلامی ایران هستند؟ علاوه بر استفاده از مطالعه اسنادی و تحلیل گفتمان از فنون تحقیق کیفی مانند «گراند تئوری»¹ و مطالعه عمیق با نخبگان امنیتی استفاده نموده‌اند که با انجام فرایند مذکور، امنیت در چشم‌انداز 1404 را دارای 6 بُعد سیاسی (مؤلفه)، اجتماعی - فرهنگی (مؤلفه)، اقتصادی (مؤلفه)، علمی - فناوری (مؤلفه)، نظامی - دفاعی (مؤلفه) و زیست‌محیطی (مؤلفه) ارزیابی نموده‌اند و بدین موضوع اذعان داشته‌اند که تحقق امنیت از درون به بیرون بوده و ایران را به جامعه‌ای امن، مستقل و مقتدر رهنمون خواهد نمود (عرفانی و همکاران، 1401: 7).

«یاندی بائوا»² و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «مدل‌ها و الگوریتم‌های ریاضی برای پیش‌بینی امنیت ملی» اشاره می‌کنند که آنچه صاحب‌نظران امنیت ملی بدان اذعان دارند؛ جستجو برای ارائه مدل‌های بهتر ریاضی برای تصمیم‌گیری استراتژیک در امنیت ملی موردنیاز است. تصمیم‌گیری در مورد امنیت ملی با مشکلات پیچیده و نامشخصی همراه است و نیاز به همسان‌سازی در میان اهداف مختلف دارد. این تصمیمات برخی از تصمیمات اصلی را به دنبال دارد، زیرا می‌تواند به معنای فرستادن ملت به جنگ، منجر به ازدست‌دادن جان کارمندان و زنان و هزینه میلیاردها دلار باشد. صرف‌نظر از قدرت اطلاعات، همیشه

1. Grounded Theory
2. Yandybaeva



انگیزه‌ها، نقاط قوت و اقدامات آینده دشمن بالقوه نیز به‌عنوان عوامل و شاخص‌های امنیت وجود دارد؛ اما نکته مهم در این موضوع این است که گرچه مقامات دولتی و سران ارتش برای تصمیم‌گیری‌های تاکتیکی به مدل‌های ریاضی تکیه می‌کنند، اما تصمیمات استراتژیک اغلب بدون استفاده از مدل‌ها گرفته می‌شود. نتایج این مقاله نشان از نیاز تحلیلگران و مدل‌سازان ریاضی است که ابزارهای بهتری را برای تصمیم‌گیرندگان امنیت ملی فراهم کنند. تحقیقات باید انجام شود تا بررسی شود که چگونه محققان عملیات و تحلیلگران تصمیم‌گیری و ریسک می‌توانند مدل‌هایی را ارائه دهند که برای مشکلات پیچیده و نامشخص امنیت ملی مورد استفاده قرار خواهد گرفت (یاندی‌بائو و همکاران، 2020: 9).

«سیوان»¹ در پژوهشی با عنوان «دولت‌های امنیت فراملی برای مشکلات امنیت ملی»، ادعان داشت که حاکمیت براساس قوانین و ظرفیت‌ها در فضاها امنیتی مبتنی بر فناوری موضوع اصلی گذار از نگرشی واقع‌گرایانه نسبت به مفهوم امنیت ملی و ورود به ابعاد و جنبه‌های نوینی از آن است. نویسنده در این پژوهش در تلاش است با ارائه یک تقسیم‌بندی از مفهوم امنیت ملی، ابعاد نرم‌افزاری آن را مورد بررسی قرار دهد. این ابعاد امنیت در نظر نگارنده عبارتند از: مشروعیت، یکپارچگی، ظرفیت سیستم سیاسی. چهارچوب بحث در واقع برقراری ارتباط بین سه ویژگی فوق از مفهوم امنیت ملی است. نهایتاً نویسنده برحسب جنبه‌های فوق مبادرت به ارائه یک سنخ‌شناسی از امنیت ملی در جهان سوم می‌نماید (سیوان، 2023: 375).

1-2. نقاط اشتراک و افتراق پیشینه‌ها با موضوع پژوهش

نویسندگان در این آثار، صرفاً از منظر عمومی به تقسیم‌بندی ابعاد امنیت و یا بیان اهمیت آن‌ها پرداخته‌اند و برخی از ابعاد مانند بُعد زیستی و بُعد بهداشتی و یا سایبری به‌صورت روش‌مند مد نظر نبوده‌اند. در این میان مقاله دبیریان و افتخاری از حیث روش قابل توجه است. نامبردگان با استفاده از روش تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره (روش بردا) اقدام به

اولویت‌بندی ابعاد نُه‌گانه امنیت ملی مستخرج از مطالعات کتابخانه‌ای و نظرات اخذ شده از خبرگان نموده‌اند که در مقاله حاضر نیز با روشی متفاوت و کارآمدتر براساس پیشنهاد تصمیم‌گیری جمعی ابعاد، عوامل و شاخص‌های امنیت ملی با توجه به اتفاقات و شرایط موجود بررسی و ارائه شده است. بنابراین با دقت در مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته، تمایز این پژوهش با سایر آثار مشخص خواهد شد؛ بدین صورت که از حیث موضوعی، این مقاله از سایر منابع موجود متمایز بوده و به‌طور مشخص بحث تبیین عوامل و شاخص‌های امنیت ملی را براساس ویژگی‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک در دستور کار قرار داده است.

در پژوهش‌های پیشین، هیچ‌کدام از محققین به شناسایی و احصای عوامل و شاخص‌های امنیت ملی به وسعت ابعاد تعریف شده در پژوهش حاضر به‌ویژه از منظر جغرافیای سیاسی و در سطح کشورداری حکومت‌ها نپرداخته و صرفاً دبیران و افتخاری در پژوهش خود با روش بردا نسبت به تحلیل مؤلفه‌های امنیت ملی در نُه بعد اقتصادی، نظامی، سیاسی، زیست‌محیطی، فرهنگی، سایبری، اجتماعی، اخلاقی و علمی پرداخته‌اند.

در پژوهش حاضر، اولین بار محقق، عوامل و شاخص‌های امنیت ملی را به‌صورت جامع و با استفاده از نظرات نخبگان و در تمامی ابعاد جغرافیای سیاسی به‌ویژه در سطح حکمرانی مورد بررسی قرار داده درحالی‌که در غالب بررسی‌های انجام شده قبلی، عوامل و شاخص‌های امنیت ملی به‌صورت موردی و آن‌هم در نگاه کلی نه به‌طور جهت‌دهی شده مورد توجه قرار گرفته است و از آنجایی‌که جایگاه ضروری امنیت کشورها در استراتژی‌های ملی دولت‌ها مشهود است از این‌رو بسترسازی رهنامه امنیت ملی نیازمند ارائه کامل عوامل و شاخص‌های اثرگذار در امنیت ملی برای ارزیابی میزان تحقق و نیز تحولات آن است.



3. مفهوم‌شناسی

3-1. امنیت

امنیت به‌عنوان «وضعیتی که در آن افراد، جوامع یا کشورها از تهدیدات بالقوه یا بالفعل در امان هستند و می‌توانند بدون ترس از آسیب یا خطر به فعالیت‌های خود ادامه دهند» تعریف شده است. این تعریف بر اهمیت احساس ایمنی و نبود تهدید تأکید دارد (آزاد و همکاران، 2024: 36). در بیانی دیگر امنیت به معنای «حفظ شرایطی است که در آن سیستم‌ها، نهادها و جوامع به‌صورت پایدار و بدون اختلالات عمده عمل می‌کنند، به‌طوری که تهدیدات داخلی و خارجی نتوانند عملکرد عادی آن‌ها را مختل کنند». این تعریف نشان‌دهنده ارتباط نزدیک بین امنیت و ثبات است (کریچل - چوی^۱، 2022: 76).

برای سنجش عملیاتی مفهوم امنیت، می‌توان از شاخص‌های قابل اندازه‌گیری استفاده کرد. به‌عنوان مثال، در مقاله‌ای با عنوان «سنجش امنیت: یک رویکرد کمی»^۲ منتشرشده در سال ۲۰۲۳، شاخص‌هایی مانند «نرخ وقوع جرائم خشونت‌آمیز»، «تعداد حملات سایبری گزارش شده»، «سطح بودجه اختصاص‌یافته به دفاع ملی» و «نرخ بیکاری» به‌عنوان معیارهای عملیاتی برای ارزیابی سطح امنیت در یک جامعه معرفی شده‌اند. این شاخص‌ها به پژوهشگران و سیاست‌گذاران امکان می‌دهند تا وضعیت امنیت را به‌صورت کمی ارزیابی کرده و تغییرات آن را در طول زمان پیگیری کنند (پراسیتو، وحید و عظیم^۳، 2023: 101).

3-2. امنیت ملی

امنیت ملی به‌عنوان «تضمین حاکمیت دولت و حفظ تمامیت ارضی آن در برابر تهدیدات خارجی و داخلی» تعریف شده است. این تعریف بر اهمیت حفظ استقلال سیاسی و تمامیت سرزمینی تأکید دارد (ماماسولیف^۴، 2024: 125). در مطالعه‌ای دیگر بیان می‌شود که امنیت ملی شامل «حفظ پایداری اقتصادی و اجتماعی کشور به‌منظور جلوگیری از بی‌ثباتی‌هایی

1. Krickel-Choi

2. Measuring Security: A Quantitative Approach

3. Prasetyo, Wahid & Azim

4. Mamasoliev

است که می‌توانند به تهدیدات امنیتی منجر شوند.» این تعریف نشان‌دهنده ارتباط بین امنیت ملی و عوامل اقتصادی و اجتماعی است (مارا و همکاران، 2022: 16). در مفهومی دیگر امنیت ملی به‌عنوان «توانایی یک کشور در شناسایی، مقابله و بازیابی از تهدیدات متنوع، از جمله نظامی، سایبری، زیست‌محیطی و بهداشتی» تعریف شده است. این تعریف بر اهمیت تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری در برابر تهدیدات گوناگون تأکید دارد (رزنیکوا، 2022: 143). برای سنجش عملیاتی امنیت ملی، می‌توان از شاخص‌های قابل اندازه‌گیری استفاده کرد. به‌عنوان مثال، در مقاله‌ای با عنوان «روش‌شناسی تعیین مقادیر حدی امنیت ملی»^۳، شاخص‌هایی مانند «نسبت هزینه‌های دفاعی به تولید ناخالص داخلی»^۴، «شاخص ثبات سیاسی»، «نرخ بیکاری» و «شاخص تاب‌آوری سایبری» به‌عنوان معیارهای عملیاتی برای ارزیابی سطح امنیت ملی معرفی شده‌اند. این شاخص‌ها به تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران امکان می‌دهند تا وضعیت امنیت ملی را به‌صورت کمی ارزیابی کرده و تغییرات آن را در طول زمان پیگیری کنند (خارازیشویلی و کوالینسکی، 2022: 23).

3-3. امنیت ملی از منظر جغرافیای سیاسی

بحث از امنیت اگرچه دارای تاریخچه دیرینه‌ای در زندگی انسان است، اما با تکوین دولت‌های ملی است که ذهن انسان معطوف به مقوله تازه‌ای به نام امنیت ملی می‌شود (افتخاری و شامانی، 2022: 1402). در این عصر امنیت کشورها در عرصه‌های مختلف جهانی در معرض چالش‌های متعدد و پیچیده قرار گرفته‌اند. دولت‌ها برای تأمین امنیت لازم در گستره ملی خود با مشکلات و تهدیدهای امنیت روبه‌رو هستند. امنیت دولت و جامعه و نحوه ارتباط امنیتی میان این دو، همیشه میزانی برای سنجش رفتارها و هنجارهای اجتماعی (مردمی) و ظرفیت و تحمل دولت‌ها (حکومت‌ها) بوده است. از سوی دیگر همواره دو

1. Mara D et al

2. Reznikova

3. Methodology for determining the limit values of national security

4. GDP

5. Kharazishvili, Y, & Kwilinski, A



موضوع متفاوت ذهن پژوهشگران امنیتی را به خود مشغول ساخته است: 1. امنیت درونی (ملی) و 2. امنیت بیرونی (دولت با دولت‌های دیگر) که امنیت بیرونی خود اشکال مختلفی دارد (هرمان¹، 2011: 56).

فروپاشی نظام دوقطبی پیشین به یک معنا، نقطه مرکزی مطالعات امنیتی را متحول و متغیر ساخت. این تحول حداقل چهار تأثیر چشمگیر برای ساختار نظام بین‌الملل داشت:

1. بر درک کشورها از دشمن تأثیر گذارده و اطلاع از اینکه چه کسی دشمن است را دگرگون کرده است. این موضوع در فروپاشی ساختار جنگ سرد ریشه ندارد و بر زوال پارادایم واقع‌گرا در روابط بین‌المللی تأثیر داشته است.

2. سازمان‌های غیردولتی که جایگاه بین‌المللی قابل توجهی داشته‌اند، مانند ناتو و سازمان ملل متحد، همانند شخصیت‌ها و مراکز علمی آکادمیک در جستجو برای نیل به تعریف تازه‌ای از امنیت برآمده‌اند. این به آن معنا نیست که در فاصله زمانی 1989-1991 نسبت به قبل خواهان بازتعریف امنیت بسیار قوی‌تر بوده است.

3. ابعاد داخلی امنیت نسبت به قبل اهمیت بیش‌تری یافته‌اند؛ برای مثال مسائل قومیتی، مهاجرت و روندهای اقتصادی روزبه‌روز اولویت بیش‌تری یافته‌اند.

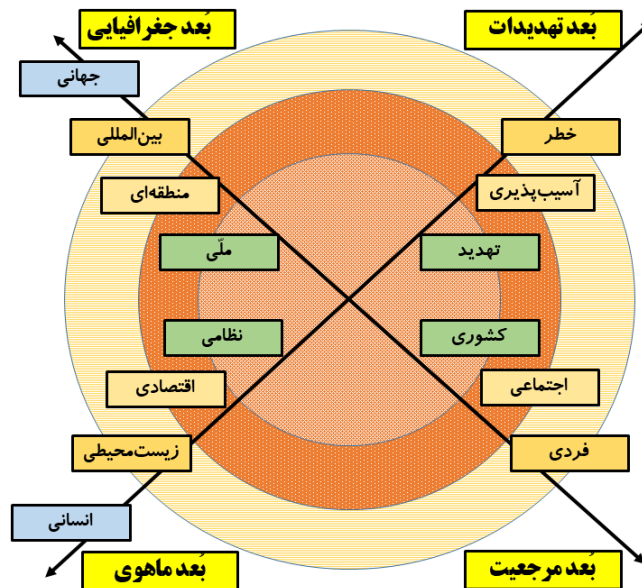
4. تأثیر فراملی ابعاد داخلی، مورد تأیید قرار گرفته است (چرتف، بیوری، هاتلبرکه²، 2022: 68).

با وجود آنکه طراحان استراتژی‌های ملی در تدوین دکترین خود به برخی مؤلفه‌های جغرافیایی و سیاسی توجه نموده و آن را در اسناد راهبردی خود دخالت می‌دهند؛ اما هیچ آثاری از رویکردها و رهیافت‌های علمی و اثرات روش‌مند این عوامل در تدوین استراتژی‌ها دیده نمی‌شود (حافظ‌نیا و همکاران، 1386: 7).

1. Herman

2. Chertoff, Bury and Hatlebrekke

با این وجود دیدگاه‌های کلاسیک امنیت را در ارتباط با دولت‌های ملی و حفاظت از قلمرو آن‌ها هنوز مرکز مطالعات امنیتی و تفکر امنیت ملی و بین‌المللی قرار می‌دهند؛ اما امروزه، همان‌طور که در شکل (1)، نشان داده شده است، مسئله امنیت فراتر از حفاظت از قلمرو دولت در برابر تهاجم نظامی توسط یک دولت دیگر است.



شکل 1: ابعاد امنیت، (داسه¹ و همکاران، 2015: 13)

با آغاز عصر جهانی شدن و ظهور قدرت‌های اقتصادی جدید، رابطه بین امنیت اقتصادی و نظامی به موضوعی بسیار برجسته‌تر تبدیل شده است. در یک دنیای به هم پیوسته، امنیت جریان، حفاظت از جریان جهانی کالاها و خدمات، مراکز و سیستم‌های زیرساختی، از اهمیت بالایی برخوردار است. در دنیای ارتباطات فراملی، حفاظت از قلمرو ملی در برابر ارتش‌های متخصص کافی نیست. علاوه بر این، از دهه 1980 و حتی پیش از پایان جنگ سرد، نگرانی در مورد حقوق بشر و توسعه اقتصادی و اجتماعی (امنیت انسانی) افزایش قابل توجهی داشته است. به هر حال، خشونت فیزیکی تا حدی با خشونت ساختاری در نتیجه شرایط اجتماعی

1. Daase et al



نامناسب توضیح داده می‌شود. بنابراین امنیت ملی و بین‌المللی با امنیت جامعه و فرد مرتبط است. امنیت دولت-ملت به خودی خود یک هدف نیست، بلکه به نفع جامعه است (رفیعی‌راد و همکاران، 1399: 56).

یک مفهوم جغرافیایی مناسب از امنیت، هم سرزمین‌هایی را که توسط دولت‌ها تعریف شده‌اند و هم شبکه‌هایی را در برمی‌گیرد که از مرزهای بین دولت‌ها فراتر می‌روند. بنابراین می‌توان روابط بین‌الملل را در منظر فضایی قرار داد، مشروط بر اینکه، علاوه بر سرزمین‌های ملی (که توسط حق تعیین سرنوشت به رسمیت شناخته شده بین‌المللی محافظت می‌شود)، این چشم‌انداز شامل ارتباطات فراملی است که بازیگران غیردولتی نیز در آن نقش اصلی را ایفا می‌کنند. مسائل فراملی مانند مهاجرت، تروریسم و تغییرات آب و هوایی نیز به این معنی است که امنیت به‌طور فزاینده‌ای موضوع جوامع منطقه‌ای و بین‌المللی کشورهایی مانند اتحادیه اروپا و ناتو است.

سیاست امنیتی هلند بخشی از سیاست امنیتی اروپا و آتلانتیک شمالی است، اگرچه این بدان معنا نیست که هلند نمی‌تواند اولویت‌های خود را در چهارچوب استراتژی‌های امنیتی این اتحادیه‌ها و هم‌پیمانان خود تعیین کند (هرینگتون¹، 2015: 30). به عبارت دیگر معنای امنیت ملی و بین‌المللی به‌طور اساسی تغییر کرده است. در سال 2017، امنیت به چندین حوزه اساسی، بخش‌های مرجع، سطوح و مقیاس جغرافیایی و تفسیر تهدیدات بالقوه و بالفعل، مطالعه و سیاست‌گذاری شده است که می‌شود ادعا نمود که هر بُعد از مفهوم امنیت، «فراتر» از دیدگاه کلاسیک امنیت گسترش یافته است زیرا به دولت-ملت‌ها و حفاظت نظامی از قلمرو آن‌ها مربوط می‌شود؛ اما این بسط یک «فرایند خطی» نیست که گام‌به‌گام در یک دنباله ثابت پیش می‌رود، بلکه یک روند «دینامیک غیرخطی» نیز دارد (دی‌ویجک²، 2020: 57).

امنیت ملی در وهله اول در ارتباط متقابل با چهار مؤلفه اساسی قرار دارد؛ پیش‌شرط تبدیل هر فضای سرزمینی به موجودیت‌های اجتماعی-سیاسی قابل زیست (کشور) برقراری

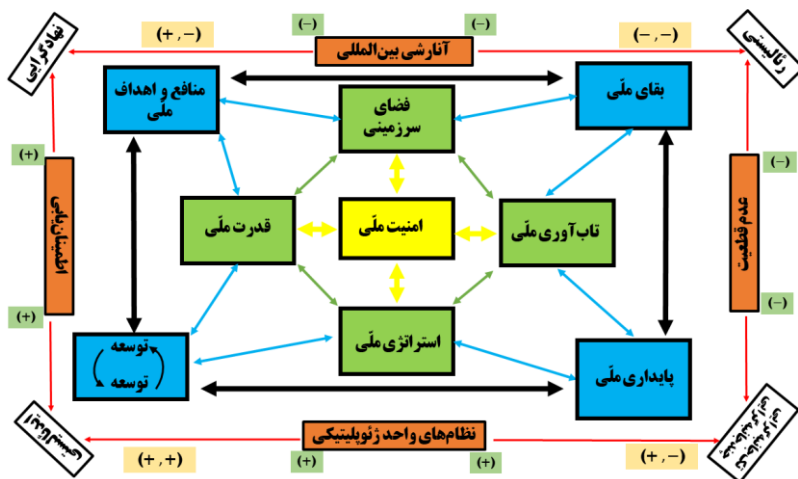
1. Herington
2. De Wijk

نسبی امنیت است. از سوی دیگر امنیت ملی در فضای سرزمینی هویت یافته معنا دارد. به این ترتیب تأمین امنیت ملی هر فضای سرزمینی با اتخاذ استراتژی ملی مناسب و متناسب با مختصات فضایی هر کشور مشخص و اجرا می شود. در همین راستا اجرای هرگونه استراتژی ملی توسعه گرا نیازمند وجود امنیت است. تأمین امنیت ملی تابعی از سطح قدرت ملی و الگوی کاربری عناصر آن نیز است. البته فرصت ارتقای قدرت ملی هم لزوماً به تأمین امنیت ملی وابسته است. علاوه بر این، یکی از مهم ترین مواردی که در تأمین امنیت ملی باید به آن توجه داشت، تاب آوری مردم یک کشور در برابر انبوهی از مسائل، چالش ها، تهدیدها و بحران های مختلف است. عدم تأمین امنیت ملی، سطح تاب آوری ملی را کاهش می دهد. ناگفته نماند افزایش تاب آوری ملی، به تقویت امنیت ملی به طور خاص در بُعد اجتماعی کمک خواهد کرد و وجود امنیت، تداوم بخش تاب آوری است. پس همان طور که گفته شد امنیت ملی مفهومی است چندوجهی با ساختار روابط پیچیده و دوسویه که فضای جغرافیایی هویت یافته ملی یا همان کشور برای ادامه بقا و تداوم حیات خود نیازمند تأمین پیوسته و تضمین امنیت ملی بر اثر کارکردهای قدرت ملی است. این مهم به واسطه تاب آوری کشور (واحد فضایی - سیاسی) در وضعیت های مختلف قابل دستیابی است که رفتار گزینشی کشور با مسیریابی استراتژی ملی (چشم انداز و رسالت) جهت کسب بیشینه منافع و انتخاب اهداف ملی واقعیت محور تعیین می شود.

تجربه تاریخی کشورداری حاکی از چهار پارادایم مسلط بر مؤلفه های امنیت ملی است؛ این چهار پارادایم عبارت اند از: الف. آنارشی بین المللی؛ ب. عدم قطعیت؛ ج. اطمینان یابی و د. نظام های واحد ژئوپلیتیکی.



پارادایم‌های چهارگانه، شاکله مؤلفه‌های تبیینی امنیت ملی، نهادگرایی و زایش سازمان‌های واسط برای تأمین امنیت جهت حصول اطمینان در وضعیت آنارشی به وجود می‌آید. تأمین امنیت ملی در وضعیتی که با عدم قطعیت و هم‌زمان آنارشی روبه‌رو باشیم منجر به اتخاذ اقدامات رئالیستی برای حفظ بقا و حرکت به سمت امنیت با هدف تاب‌آوری ملی است. از طرف دیگر تأمین امنیت منوط به درک نیازمندی کشورها به بودن با همدیگر در قالب نظام‌های واحد ژئوپلیتیکی است تا با این رویه از میزان عدم قطعیت کاسته و با استفاده از رویکرد یک‌جانبه‌گرایی - چندجانبه‌گرایی هم‌زمان پایداری ملی خود را افزایش دهند. علاوه بر این در وضعیت اطمینان خاطر از تأمین امنیت نسبت به پیرامون و تأمین آن در داخل فضای سرزمینی با عضویت در نظام‌های واحد ژئوپلیتیکی، هم‌افزایی پارادایمی و عناصر ساختاری شاکله نظری امنیت ملی رقم می‌خورد. در چنین شرایطی امنیت برای چرخه توسعه روزافزون و توسعه برای تأمین امنیت توسعه‌بخش برقرارند.



شکل 2: مدل نظری شاکله امنیت ملی

منبع: یافته‌های تحقیق

4. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت بنیادی و از نوع نظری است که با استفاده از روش توصیفی و پیمایشی و کاربست تحلیل اسناد راهبردی و متون مربوط به سیاست‌های کلان کشورها و دولت‌های ملی اقدام به احصا و شاخص‌بندی عوامل و مؤلفه‌های امنیت ملی نموده است.

1-4. روش و ابزار گردآوری اطلاعات و داده‌ها

داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از دو طریق صورت می‌گیرد: الف. به روش کتابخانه‌ای (مدارک و اسناد مکتوب مانند کتب داخلی و خارجی، مجلات تخصصی و مقالات) و نیز اطلاعات شبکه جهانی (ایتترنت)؛ ب. روش میدانی با ابزارهای گردآوری مصاحبه و پرسش‌نامه. برای جمع‌آوری داده‌ها، از یک پرسش‌نامه استفاده شده که در آن به‌طور خاص، سؤالاتی برای ارزیابی هر یک از عوامل نُه‌گانه امنیت ملی و شاخص‌های مربوط به آن‌ها طراحی شده است. این پرسش‌نامه به گونه‌ای تنظیم شده که پاسخ‌دهندگان می‌توانند وضعیت هر عامل و شاخص را براساس مقیاس‌های رتبه‌ای مختلف ارزیابی کنند. نتایج این تحلیل‌ها به‌صورت جداول و نمودارهای آماری ارائه و تفسیر شده‌اند.

2-4. جامعه آماری پژوهش (ویژگی‌ها و حجم)

با توجه به موضوع پژوهش، مقتضیات مسئله ایجاب نمود که جامعه آماری کسانی باشند که در حوزه مسائل امنیتی و سیاسی دارای شناخت و آگاهی باشند؛ از همین‌رو جمعیت این تحقیق براساس مشاوره با اساتید دانشگاهی و خبرگان حوزه امنیتی عبارتند از: فارغ‌التحصیلان گرایش‌های مختلف رشته‌های علوم سیاسی، جغرافیای سیاسی، امنیت ملی، جامعه‌شناسی سیاسی، حقوق و مدیران و مسئولان دستگاه‌های اجرایی، نهادهای امنیتی و نظامی.



1-2-4. روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

در پژوهش حاضر براساس هدف تحقیق ایجاب می‌کند که اطلاعات از خبرگان و متخصصین دریافت و تحلیل شود. برای انتخاب تیم مصاحبه‌شونده، چون هدف تعمیم نتایج مطرح نبوده، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. معیارهای انتخاب خبرگان تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی است. نکته قابل توجه در تعیین تعداد نخبگان و خبرگان، کسب اطمینان از جامعیت دیدگاه‌های مختلف در پژوهش بوده است؛ از همین رو برای دستیابی به نتایج معنادار از نظر آماری و قابل اعتمادتر نمودن نتایج آزمون، حجم نمونه 50 تن از خبرگان و صاحب‌نظران امنیت و متخصصین امنیت ملی در دانشگاه و مراکز پژوهشی در نظر گرفته شد.

2-2-4. ویژگی‌های توصیفی پاسخ‌دهندگان

پاسخ‌گویان تحقیق شامل 50 نفر هستند؛ از این بین 5 نفر دارای سن کمتر از 40 سال، 36 نفر دارای سن 40 الی 50 سال و 9 نفر دارای سن 50 سال به بالا است که اکثریت پاسخ‌دهندگان بین بازه سنی بیش از 40 تا 50 سال را تشکیل می‌دهند. از بین پرسش‌شوندگان، در مقطع کارشناسی 8 نفر، مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد 15 نفر، دکتری 27 نفر، مورد پرسش قرار گرفته است که اکثریت پاسخ‌دهندگان دارای مقطع تحصیلی دکتری هستند.

از بین پرسش‌شوندگان، حوزه امنیتی و دفاعی با 29 نفر، دستگاه‌های اجرایی و دولتی 14 نفر، دانشگاهی و پژوهشی 7 نفر است که اکثریت پاسخ‌دهندگان با 58 درصد گروه نظامی و امنیتی را تشکیل می‌دهند.

جدول 1: جامعه آماری و پراکنش وضعیت تحصیلی آنها

مشخصات پاسخ‌دهندگان	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری تخصصی
تعداد	8	15	27
جامعه آماری و پراکنش وضعیت سابقه اداری آنها			
مشخصات پاسخ‌دهندگان	کمتر از 10 سال	بین 10 الی 20 سال	بالای 20 سال
تعداد	13	15	22
جامعه آماری و پراکنش وضعیت سابقه اداری آنها			
مشخصات پاسخ‌دهندگان	حوزه امنیتی و دفاعی	دستگاه‌های اجرایی و دولتی	دانشگاهی و پژوهشی
تعداد	29	14	7

3-4. روایی و پایایی پژوهش

روایی یا اعتبار در این پژوهش با استفاده از تعیین روایی صوری به روش کیفی با کمک از 12 نفر از اساتید و کارشناسان خبره در حوزه پژوهش دفاعی و نیز مدیران دستگاه‌های اجرایی، مصاحبه چهره به چهره انجام گرفت و نظرات آنها درباره هر یک از گویه‌ها از نظر دشواری، میزان تناسب و ابهام بررسی شد که پس از تحلیل و جمع‌بندی، تغییرات کلی در چهارچوب پرسش‌نامه در برنداشته و در واقع تمامی آیتم‌های پرسش‌نامه مورد تأیید واقع گرفت.

برای ارزیابی پایایی و قابلیت اطمینان ابزار تحقیق پرسش‌نامه نیز به منظور تعیین تأثیر متغیرهای مختلف بر امنیت ملی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. با توجه به بررسی صورت گرفته مقدار آلفای کرونباخ تحقیق اخیر برابر با 0/927 است که گویای پایایی بسیار بالای پرسش‌نامه یاد شده است.



جدول 2: شاخص‌های پایایی پرسش‌نامه

تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ استاندارد شده	آلفای کرونباخ
48	0/927	0/916

4-4. فنون تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، از روش آزمون همبستگی اسپیرمن در قالب نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. از آنجایی که داده‌های جمع‌آوری شده به صورت رتبه‌ای و ناپارامتریک بودند، برای بررسی رابطه و همبستگی میان عوامل نُه‌گانه امنیت ملی و شاخص‌های آن‌ها از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده گردید. آزمون اسپیرمن به‌ویژه برای تحلیل داده‌هایی با مقیاس‌های ترتیبی یا ناپارامتریک مناسب است و امکان بررسی همبستگی میان متغیرهایی که نمی‌توانند توزیع نرمال داشته باشند را فراهم می‌آورد.

مقدار ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن مبین قابلیت بیان یک متغیر به صورت تابعی یکنوا از متغیر دیگر است. همبستگی کامل اسپیرمن (+1 یا -1) در جایی است که متغیری تابعی یکنوا از متغیر دیگر باشد. صفر بودن این ضریب دلیل استقلال متقابل است. لازم به ذکر است که از ضریب اسپیرمن تنها در شرایطی استفاده می‌شود که داده‌های ورودی رتبه‌ای باشند.

اگر n زوج داده به صورت (X_i, Y_i) داده شده باشند و رتبه هر داده را به صورت (x_i, y_i) تعریف کنیم، ضریب اسپیرمن از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum d_i^2}{n(n^2 - 1)}$$

به طوری که مقدار d_i بیانگر فاصله بین دو سطح در مشاهدات است که از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد و n بیانگر تعداد مشاهدات است.

$$d_i = R(x_i) - R(y_i)$$

5. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

5-1. یافته‌های کتابخانه‌ای

5-1-1. عوامل امنیت ملی

5-1-1-1. سیاسی

تفکیک عامل سیاسی امنیت از بقیه وجوه امنیت، پیچیدگی خاصی دارد. چون تفکیک امنیت سیاسی با امنیت (به معنای خاص امنیت) در عمل با مشکل روبه‌رو خواهد شد. از این‌رو، گستره امنیت سیاسی از امنیت یک نظام سیاسی، حاکمیت و دولت تا جوهی از مسائل سیاسی در یک جامعه گسترده خواهد بود (سیف‌زاده، 1391: 53). تأمین آرامش و طمأنینه توسط حکومت برای مردم کشور خود از راه مقابله با تهدیدات بیرونی و همچنین تضمین حقوق سیاسی آنان در مشارکت جهت تعیین سرنوشت اجتماعی و سیاسی آن‌ها به وجه سیاسی امنیت اشاره دارد. از مهم‌ترین مسائلی که امنیت سیاسی یک کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد، چگونگی پخش قدرت و الگوی نظام سیاسی است. الگوی نظام سیاسی بسیط و مشارکت‌گریز که توزیع قدرت و چرخش نخبگان را بر نمی‌تابند، فاقد امنیت سیاسی لازم هستند. عامل سیاسی امنیت ملی به موارد جزئی‌تر مانند ساختار، ضعف و قوت، کارآمدی، میزان مشروعیت، امنیت دولت، احزاب، مواردی که به مشروعیت نظام‌های سیاسی بازمی‌گردد، بحث قومیت‌ها و اقلیت‌ها در جوامع، میزان نهادمندی جامعه مدنی در کشورها و شیوه مشارکت سیاسی قابل تقسیم است (ربیعی، 1383: 137).

5-1-1-2. اقتصادی

علاقه به امنیت اقتصادی دولت‌ها با بحران‌های نفتی در دهه 1970 و پیگیری سیاست‌های تجاری استراتژیک توسط قدرت‌های نوظهور از دهه 1980 افزایش قابل توجهی یافت. این روندها روشن کرد که واردات انرژی و کالاهای استراتژیک و ثبات عمومی سیستم تجارت جهانی نشان‌دهنده منافع حیاتی است. به‌هم‌پیوستگی زنجیره‌های تولید جهانی مؤید این



موضوع است که اختلالات شدید همراه با خطرات اثرات سقوط ارزش مالی و اعتباری این زنجیره‌ها می‌تواند در کوتاه‌مدت اثرات ویژه‌ای بر امنیت ملی کشورها وارد نماید (لین^۱، 2021: 78). آسیب‌پذیری زنجیره‌های تولید جهانی عمدتاً در این واقعیت نهفته است که تولید اجزای کلیدی در تعداد کمی از مکان‌ها متمرکز شده است؛ از طرفی اقتصادهای نوظهور که چرخش مالی متوسطی دارند، به‌ویژه در مقابل این نوع اختلالات آسیب‌پذیر هستند، به‌ویژه اگر تنها به چند بخش یا فعالیت وابسته باشند (هیرسچ، دیجستبلوم، دی‌گود^۲، 2020: 157). چالش‌های مرتبط با افزایش پیوستگی تهدیدات و اثرات سرریز اقتصاد فراملی نیز گاهی اوقات تحت عنوان «امنیت جریان»^۳ دسته‌بندی می‌شوند، اصطلاحی که در سال 1972 توسط «مایکل آدلمن»^۴، اقتصاددان، در زمینه آسیب‌پذیری عرضه نفت آمریکا در طول دوره اول بحران نفتی ابداع شد (آدلمن، 1385: 46).

اصطلاح «امنیت جریان» بیانگر معکوس «امنیت سرزمینی»^۵ است. اگرچه در ابتدا این مفهوم واقعاً مورد توجه قرار نگرفت، اما حدود 10 سال بعد در رابطه با شبکه برق و ترافیک داده‌های الکترونیکی نیز مورد استفاده قرار گرفت. «امنیت جریان» اساساً به خطر تهدید عرضه، توسط یک وقفه در نقطه خاصی از زنجیره مربوط می‌شود. این موضوع در مورد کالاهای مصرفی، سرمایه‌گذاری‌ها، پول، اطلاعات (دیجیتال)، گردشگران و کارکنان، به سیستم‌های عملکردی مربوط می‌شود که آگاهانه برای رفع نیازهای خاص جامعه ایجاد شده‌اند. با این حال، سیستم‌هایی با جریان‌هایی نیز وجود دارند که نامطلوب هستند یا پیامدهای منفی دارند، مانند مهاجرت غیرقانونی، قاچاق مواد مخدر و جرم و جنایت. «امنیت جریان» شامل ظرفیت جلوگیری از جریان‌های نامطلوب (یا وقفه در جریان‌های ضروری) یا مقابله با آن‌ها به شیوه‌ای قابل قبول با کاهش اثرات منفی آن‌ها است (استلینگا و همکاران^۶، 2021: 112).

1. Lynn
2. Hirsch, Dijstelbloem & de Goede
3. Flow security
4. Michael Adelman
5. Territorial security
6. Stellinga et al

3-1-1-5. سایبری

امنیت سایبری در دستور کار تعداد فزاینده‌ای از کشورها و شرکت‌ها قرار دارد، زیرا تعداد فزاینده‌ای از کاربران، صاحبان مشاغل و دولت‌ها در معرض حملات دیجیتالی، جاسوسی و سایر اشکال جرائم سایبری قرار می‌گیرند. پروتکل‌های مرکزی، به‌عنوان ابزاری مشروع برای ارتقای منافع استراتژیک ذی‌نفعان تعریف می‌شوند که این موضوع معمولاً به قیمت تمام‌شده هزینه‌های عمومی اینترنت تمام می‌شود (گیهم و همکاران^۱، 2015: 58). امنیت زیرساخت‌های فیزیکی در بستر دریا که دنیای مجازی را دست‌نخورده نگه می‌دارد، به همان اندازه حیاتی است. تقریباً 95 درصد از تمام ارتباطات بین‌قاره‌ای به 600.000 مایل کابل فیبر نوری زیردریایی و حدود 24 نقطه ایستگاه کابلی بستگی دارد. حمله به این زیرساخت به دلیل اتکای کامل ترافیک داده‌های الکترونیکی در سراسر جهان به آن، می‌تواند آسیب زیادی به اقتصاد جهانی وارد کرده و امنیت ملی کشورها را تحت تأثیر قرار دهد (مارتینج^۲، 2015: 235).

4-1-1-5. زیستی

حفاظت از عرضه پایدار انرژی، توانایی مقابله با نوسانات قیمت منابع زیرزمینی و کاهش آسیب‌پذیری‌ها از طریق تنوع بخشیدن و انتقال به منابع انرژی تجدیدپذیر چالش‌های فوری برای حکومت‌ها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته هستند، به‌خصوص با توجه به بحران‌های مداوم در غرب آسیا و شمال آفریقا و تنش با روسیه (میسیرولی و همکاران^۳، 2014: 113). «سازمان همکاری و توسعه اقتصادی»^۴ پیش‌بینی می‌کند که تا حدود سال 2030 تقریباً نیمی از جمعیت جهان با اثرات منفی افزایش سطح آب دریاها مواجه خواهند شد. «کمیساریای

1. Gehem et al

2. Martinage

3. Missiroli et al

4. The Organisation for Economic Co-operation and Development(OECD)



عالی پناهندگان^۱ تخمین زده است که بین 250 میلیون تا یک میلیارد نفر در 50 سال آینده مجبور به ترک کشورهای خود خواهند شد. فقیرترین و آسیب‌پذیرترین گروه‌ها در کشورهای در حال توسعه آفریقا و جنوب و شرق آسیا و برخی از کشورهای جزیره‌ای کوچک، بیشترین ضربه را خواهند دید. از همین رو این موضوع، توضیح می‌دهد که چرا امنیت آب‌وهوا در برنامه‌های تحقیقاتی و سیاستی بسیاری از دولت‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی قرار دارد (سازمان بین‌المللی مهاجرت^۲، 2008). اگرچه پیشرفت‌های اخیر در بیوتکنولوژی امکاناتی را برای بهبود تولید مواد غذایی ارائه می‌دهد؛ اما پیشرفت‌ها در فناوری ژن نیز می‌تواند تهدیدی نوین باشد، زیرا شکل‌های جدید جنگ را تسهیل می‌کند.

5-1-1-5. کالبدی

عامل کالبدی نقش مهمی در سیاست امنیتی کشورها دارد. توجه به نقش عامل کالبدی، از اندیشه‌های ژئوپلیتیکی نشئت گرفته است. شاخص‌های کالبدی به همان میزان که در شکل‌گیری سیاست و مقوله سیاست‌گذاری در مفهوم کلان آن مؤثر هستند، بر امنیت و سیاست‌گذاری‌های امنیتی نیز تأثیر می‌گذارند. این عامل و شاخص‌های آن، اهمیت کشورها را براساس مواردی مانند موقعیت، شکل، وسعت توضیح می‌دهند. توجه به این عامل و مدیریت چگونگی استفاده از آن‌ها در ارتقای امنیت و کسب منافع ملی می‌تواند مؤثر باشد (عزتی، 1391: 29). در وجه کالبدی امنیت با توجه به ملاحظات قبیل موقعیت راهبردی یک کشور، وضعیت آب‌وهوایی و همسایگان، تلاش می‌شود که نقاط ضعف و قوت یک کشور شناسایی شود و راهکارهای لازم برای ارتقای امنیت مشخص شود. بنابراین بُعد کالبدی امنیت همانند ژئوپلیتیک به عوامل فیزیکی محیط و تأثیرات محیطی اولویت می‌دهد. پیش‌بینی می‌شود امروزه به علت نازک شدن لایه اوزون و افزایش میزان حرارت کره زمین، این امر در فرایند ارزیابی قدرت دولت‌ها از لحاظ کاهش یا افزایش توانایی واحدهای مختلف سیاسی مورد توجه قرار گیرد و با وجود تحولات شگرف تکنولوژیکی عامل جغرافیا به‌عنوان عامل

1. United Nations High Commissioner for Refugees

2. International Organization for Migration

تعیین‌کننده و مؤثر در سیاست‌گذاری خارجی و روابط بین‌الملل محسوب می‌شود (یزدان‌پناه درو، 1388: 35).

6-1-1-5. فرهنگی

فرهنگ، اساس شکل‌گیری و توسعه یک کشور و مظهر خرد و تمدن متعارف یک کشور است. کشوری که فرهنگ خود را ایمن کرده باشد، بهتر می‌تواند نظام فرهنگی ملی خود را بسازد و مدیریت کند و همچنین انسجام و خودشناسی فرهنگ قومی خود را حفظ کند (وو و هان، 2010: 124). عامل فرهنگی که اغلب به نفع دیگر جنبه‌های سستی‌تر امنیت، مانند امنیت نظامی، انرژی و ... نادیده گرفته می‌شود، یکی از مؤلفه‌های مهم امنیت یک ملت است. امنیت فرهنگی به معنای ایجاد وضعیتی مطمئن، آرام‌بخش و خالی از هرگونه تهدید و تعرض در انسان، نسبت به افکار، اخلاق، آداب‌ورسوم، باورها، ارزش‌های مورد نظر فرد است، به‌عبارت‌دیگر، مصونیت فرهنگی فرد و جامعه از هرگونه تعرض و تهدید را امنیت فرهنگی گویند (صالحی امیری و عظیمی دولت‌آبادی، 1387: 56). ارتقای عامل فرهنگی موجب می‌شود امنیت اجتماعی و سیاسی نیز افزایش یابد و با افزایش امنیت اجتماعی موجبات افزایش امنیت اقتصادی و سیاسی نیز فراهم شود. امنیت فرهنگی شامل امنیت فکری، بیانی و نوشتاری، مصلحت‌اندیشی فردی، پویایی ذهنی، خلاقیت‌ها و حفظ و نگهداری میراث فرهنگی است. امنیت فرهنگی به شاخه‌هایی نظیر امنیت روانی، اخلاقی، حیثیتی، عاطفی و حمایتی تقسیم می‌شود (حاجیان، 1398: 21).

7-1-1-5. اجتماعی

عامل اجتماعی، بیانگر امکانات و تسهیلات اقتصادی و اجتماعی است که در اختیار برخی از گروه‌های ضعیف اجتماعی نظیر ازکارافتادگان، بازنشستگان و افراد ناتوان قرار می‌گیرند. در واقع در امنیت اجتماعی از نظام حمایت اجتماعی بحث می‌شود. برای تفکیک امنیت اجتماعی در برداشتی اقتصادی، با مفهوم آن در برداشت اجتماعی، برخی اندیشمندان به جای



استفاده از واژه «Social» از «Societal» استفاده کرده‌اند. در این زمینه بوزان معتقد است؛ امنیت اجتماعی، نباید با تأمین اجتماعی یکسان در نظر گرفته شود؛ چراکه واژه اخیر، درباره افراد، به‌طور گسترده‌تر در اقتصاد مطرح است، ولی امنیت اجتماعی درباره جمع‌های بشری و هویتشان بوده و به سطح افراد و به‌طور اخص بر پدیده‌های اقتصادی قابل تقلیل نیست؛ بلکه به سطح هویت‌های جمعی، کنش‌هایی که به‌منظور دفاع از هویت‌ها، تحت عنوان «ما» صورت می‌گیرد، مربوط است (چاندرا و بونسلا، 2015: 112). از منظر متفاوت و عمیق‌تر امنیت اجتماعی عبارت است از یقین به وجود و تداوم زندگی سالم و آرام اجتماعی و اطمینان از بی‌ضرر بودن برقراری رابطه با دیگران.

8-1-1-5. نظامی

بدون تردید، قدرت ملی، روح کالبد مفهوم امنیت ملی است. امنیت نظامی نیز به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر قدرت ملی محسوب می‌شود. در واقع عنصر نظامی‌گری، معیاری نهایی تلقی می‌شود که به‌وسیله آن، میزان کلی پتانسیل اقتدار و توان (حفظ) امنیت ملی، سنجیده می‌شود و مورد قضاوت قرار می‌گیرد (صادقی‌زاده، 1400: 27). چشم‌انداز امنیتی و استراتژی نظامی کشورها در سراسر جهان دستخوش تغییرات قابل توجهی شده است. به دنبال این تغییرات، سیاست‌های سستی قدرت سخت از نظر محتوا و مظاهر تکامل یافته و مفهوم «جنگ سرد جدید» را به وجود آورده است. این رویکرد جدید از فناوری اطلاعات، اقدامات اقتصادی و روش‌ها و تاکتیک‌های فشار سیاسی استفاده می‌کند و بودجه و هزینه‌های مربوط به جنگ سستی را به میزان قابل توجهی کاهش می‌دهد (زگ‌سورن، 2024: 2). درهم‌تنیدگی امنیت نظامی و رقابت تسلیحاتی آن‌چنان پیشرفته است که بنا به اعتقاد بسیاری از پژوهشگران حوزه امنیت، مفهوم امنیت نظامی با مفاهیمی چون رقابت تسلیحاتی و «معمای امنیت»³ یکدست و همسان شده است چراکه بر طبق این مفهوم، تلاش‌های دولت برای حفظ امنیت خویش ممکن است صرفاً انگیزه‌های دفاعی داشته باشد؛ اما در نظر دولت، دیگر

1. Chandra & Bhonsle

2. Zagdsuren

3. Security Dilemma

انگیزه‌ها تهاجمی تلقی می‌شود، ناامنی کشور اول افزایش می‌یابد و دولت را به اتخاذ معیارهای نظامی سوق داده و بدین‌وسیله باعث دور باطل در حوزه تأمین امنیت نظامی برای کشورها می‌شود. بنابراین تا زمانی که برتری نهایی یک کشور بر کشور دیگر راهبردی نظامی باشد، عنصر نظامی و تسلیحاتی، حرف آخر را در قدرت ملی خواهد زد (بهناسی و ال‌هیبا، 2022: 128). استحکام ساخت درونی قدرت در هر نظامی، امروزه از جمله مباحث مهمی است که در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی- نظامی و زیست‌محیطی تأثیر خود را نمایان می‌سازد و در هرکدام از عرصه‌ها اگر یک نظام دارای ضعف باشد، وابسته به خارج شده و نمی‌تواند به‌صورت مستقل در رسیدن به اهدافش موفق شود. اگر حکومت و نظامی از استحکام درونی قدرت برخوردار شود، می‌تواند در عرصه‌های مختلف در سطح محیط داخلی، منطقه‌ای و فراملی اثرگذار شود و باعث موفقیت نظام در داخل و بیرون می‌گردد (سلیمی و شاه‌محمدی، 1399: 5).

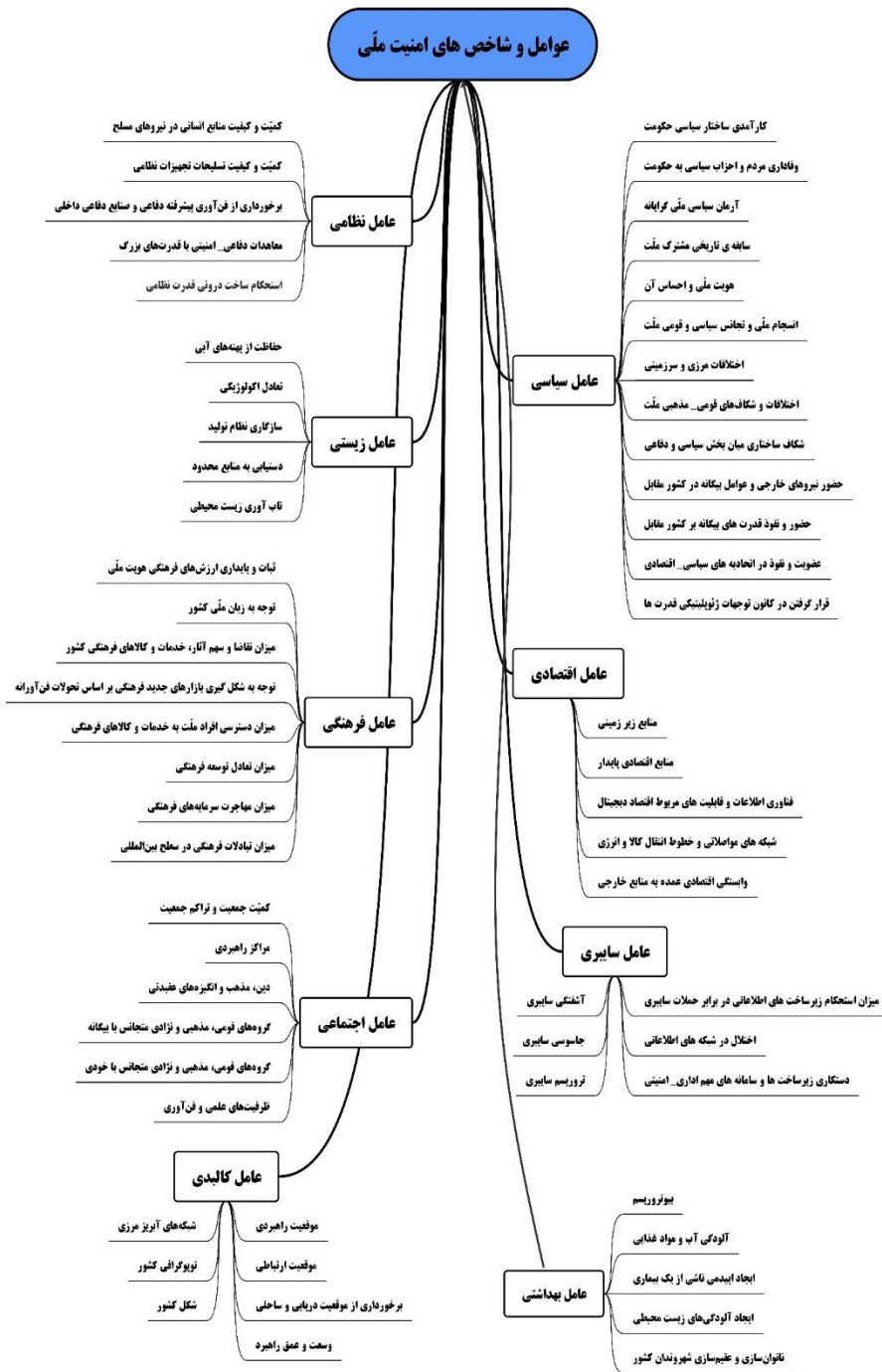
9-1-1-5. بهداشتی

با تحول شرایط بین‌المللی و تغییر نوع تهدیدات، موضوع امنیت ملی، اهمیت بیشتری یافته است. در همین رابطه، «باری بوزان»، یکی از چهره‌های اصلی «مکتب کپنهاگ»، مخاطرات فردی و جمعی و تهدیدات گذرا برای مرزها و بحران‌های طبیعی را نیز جزئی از دیدگاه معاصر نسبت به «امنیت ملی» می‌داند؛ اما «رابرت کاپلان»، ابعاد دیگری را به این تهدیدات افزوده و «بیماری‌های واگیردار» و «حزب‌گرایی‌های قبیله‌ای و عشایری» را از جمله تهدیدات جدی برای «امنیت جهانی» می‌داند که می‌تواند بافت اجتماعی کره زمین را بر هم زند.

در ۲۰ سالی که از حمله‌های یازده سپتامبر می‌گذرد، «تروریسم» کانون اصلی مباحث امنیت ملی بوده است؛ اما طی این سال‌ها نظراتی نیز مبنی بر اهمیت تعریض مفهوم «امنیت» مطرح شده است و «بحران ویروس کرونا» پرسش‌های قابل‌توجهی درباره جایگاه امنیت سلامت جهانی و ارتباط آن با «امنیت ملی» مطرح کرده است. با وجود تمام این تحولات و



افکار، دولت‌ها، به‌ویژه دولت‌های بزرگ بر دو بُعد نظامی و اقتصادی متمرکز شده و دیگر عوامل را در اولویت‌های بعدی قرار دادند، تا اینکه «بحران کرونا» ظهور کرد و نشان داد تفکر امنیتی قدیمی نسبت به نقش دولت تا چه اندازه نادرست بوده است. در وضعیتی که گذشت، جهان درگیر در فاجعه‌ای بزرگ بود که تمامی دولت‌ها در آن گرفتار بودند و ظاهراً قدرت دولت‌های بزرگ و کوچک، برای مقابله و مهار ویروس کرونا با یکدیگر مساوی بود. بنابراین باید گفت امروزه حفظ امنیت ملی هر کشوری و نیز امنیت جهانی، علاوه بر پاسداری از آن‌ها در برابر تهدیدات ساخت دست بشر، در گرو به حداقل رساندن تأثیرات زیست‌محیطی فعالیت‌های مخرب انسان پس از انقلاب صنعتی از جمله مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی، از میان بردن جنگل‌ها و آلوده کردن اکوسیستم بر اثر وارد کردن مواد سمی و شیمیایی و البته مقابله مؤثر با بیماری‌های همه‌گیر جدیدی است که قادرند علاوه بر جان شهروندان، اقتصاد ملی و بسیاری دیگر از جنبه‌های زندگی روزمره مردم را تهدید کنند (بم، 2020: 34). با توجه به تحولات جاری در عرصه بهداشت بسیاری از ممالک، این دیگر واقعیتی انکارناپذیر است که در جهان امروز، حفظ «امنیت ملی» فقط منحصر به محافظت از یک کشور در برابر اقدامات خصمانه کشور دیگر یا بازیگران غیردولتی نیست. می‌توان با اطمینان خاطر گفت که دیگر زمان آن گذشته است که عوامل تهدیدکننده امنیت ملی در ذهن تصمیم‌گیرندگان و سیاست‌گذاران و نیز فرماندهان نظامی و رؤسای نهادهای امنیتی فقط محدود به تجهیز یا به‌کارگیری سخت‌افزار نظامی و یا توسل به عملیات تروریستی ارتش‌های متخاصم یا گروه‌های مسلح چریکی باشند. هرچند هنوز خطر بروز جنگ‌ها و به‌ویژه جنگ‌های هسته‌ای امنیت جهان را تهدید می‌کند و هنوز گروه‌هایی مانند القاعده و داعش وجود دارند که توان بالقوه برای انجام حملاتی نظیر 11 سپتامبر را داشته باشند، در حال حاضر، آنچه بیش از هر یک از این عوامل طی سال‌های آینده نحوه زندگی و جان شهروندان و البته امنیت ملی را تهدید خواهد کرد، شکلی جدید و شاید ناشناخته‌ای خواهد داشت (حافظنیا و نورانی، 1399: 6).



نمودار 1: عوامل، شاخص های اثرگذار امنیت ملی



2-5. یافته‌های توصیفی

عوامل و شاخص‌های امنیت ملی که از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای احصا گردید برابر نظر خبرگی تجزیه و تحلیل داده‌ها مطابق با آزمون همبستگی اسپیرمن به شرح ذیل تعیین گردیده است.

جدول 3: خروجی آزمون همبستگی اسپیرمن از شاخص‌های هر عامل امنیت ملی

ردیف	کدهای تحقیق	میانگین ضریب همبستگی ¹	سطح معنی‌داری
1	شاخص‌های عامل سیاسی به تعداد (13)	0/674	0/00
2	شاخص‌های عامل اقتصادی تعداد (5)	0/614	0/00
3	شاخص‌های عامل سایبری تعداد (6)	0/621	0/00
4	شاخص‌های عامل زیستی تعداد (5)	0/507	0/00
5	شاخص‌های عامل کالبدی تعداد (7)	0/571	0/00
6	شاخص‌های عامل فرهنگی تعداد (8)	0/656	0/00
7	شاخص‌های عامل اجتماعی تعداد (6)	0/553	0/00
8	شاخص‌های عامل نظامی تعداد (5)	0/667	0/00
9	شاخص‌های عامل بهداشتی تعداد (5)	0/643	0/00

جدول (3)، بیان‌گر آن است که برابر نظر جامعه خبرگی، تمامی 9 عامل سیاسی، اقتصادی، سایبری، زیستی، کالبدی، فرهنگی، اجتماعی، نظامی و بهداشتی با توجه به میانگین ضریب همبستگی بالای 0/5 و سطح معنی‌داری 0/00 نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی است.

جدول 4: خروجی آزمون همبستگی اسپیرمن از عوامل امنیت ملی

رتبه	Spearman's rho	اقتصادی	سایبری	زیستی	کالبدی	فرهنگی	اجتماعی	نظامی	بهداشتی
1	عامل سیاسی	0/574	0/302	0/337	0/257	0/413	0/529	0/651	0/417
	ضریب همبستگی ¹								
	سطح معنی داری ²	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
2	عامل اقتصادی	1/000	0/345	0/470	0/386	0/391	0/226	0/334	0/224
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
3	عامل سایبری	***	1/000	0/412	0/512	0/661	0/509	0/424	0/666
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
4	عامل زیستی	***	***	1/000	0/508	0/640	0/491	0/299	0/340
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
5	عامل کالبدی	***	***	***	1/000	0/587	0/483	0/358	0/538
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00

1. Correlation Coefficient

2. Significance level



رتبه	Spearman's rho	اقتصادی	سایبری	زیستی	کابندی	فرهنگی	اجتماعی	نظامی	بهداشتی
6	عامل فرهنگی	***	***	***	***	1/000	0/552	0/474	0/482
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی‌داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
7	عامل اجتماعی	***	***	***	***	***	1/000	0/552	0/388
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی‌داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
8	عامل نظامی	***	***	***	***	***	***	1/000	0/410
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی‌داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00
9	عامل بهداشتی	***	***	***	***	***	***	***	1/000
	ضریب همبستگی								
	سطح معنی‌داری	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00	0/00

1. بررسی همبستگی شاخص سیاسی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل سیاسی (A) با عوامل اقتصادی (B)، اجتماعی (G) و نظامی (H) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/529، 0/574 و 0/651 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

در بررسی همبستگی آماری عامل سیاسی (A) با عوامل سایبری (C)، زیستی (D)، کالبدی (E)، فرهنگی (F) و بهداشتی (I) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/302، 0/337، 0/257، 0/413 و 0/417 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

2. بررسی همبستگی شاخص اقتصادی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل اقتصادی (B) با عوامل سایبری (C)، زیستی (D)، کالبدی (E)، فرهنگی (F)، اجتماعی (G)، نظامی (H) و بهداشتی (I) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/345، 0/470، 0/386، 0/391، 0/226، 0/334 و 0/224 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

3. بررسی همبستگی شاخص سایبری با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل سایبری (C) با عوامل زیستی (D) و نظامی (H) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/412، 0/424 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

در بررسی همبستگی آماری عامل سایبری (C) با عوامل کالبدی (E)، فرهنگی (F)، اجتماعی (G) و بهداشتی (I) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/512، 0/661، 0/509 و 0/666 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

4. بررسی همبستگی شاخص زیستی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل زیستی (D) با عوامل کالبدی (E) و فرهنگی (F) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/508 و 0/640 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.



در بررسی همبستگی آماری عامل زیستی (D) با عوامل اجتماعی (G)، نظامی (H) و بهداشتی (I) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/491، 0/299 و 0/340 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

5. بررسی همبستگی شاخص کالبدی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل کالبدی (E) با عوامل فرهنگی (F) و بهداشتی (I)، میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/587 و 0/538 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

در بررسی همبستگی آماری عامل کالبدی (E) با عوامل اجتماعی (G) و نظامی (H) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور برابر است با 0/483 و 0/358 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

6. بررسی همبستگی شاخص فرهنگی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل فرهنگی (F) با عامل اجتماعی (G)، میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور برابر است با 0/552 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

در بررسی همبستگی آماری عامل فرهنگی (F) با عوامل نظامی (H) و بهداشتی (I) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور به ترتیب برابر است با 0/474 و 0/482 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

7. بررسی همبستگی شاخص اجتماعی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل اجتماعی (G) با عامل نظامی (H) میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور برابر است با 0/552 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قوی و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

در بررسی همبستگی آماری عامل اجتماعی (G) با عامل بهداشتی (I)، میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور برابر است با 0/388 که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

8. بررسی همبستگی شاخص نظامی با شاخص‌های دیگر

در بررسی همبستگی آماری عامل نظامی (H) و عامل بهداشتی (I)، میانگین ضریب همبستگی عوامل مذکور برابر است با 0/410 است که نشان‌دهنده همبستگی مثبت و با سطح معنی‌داری 0/00 است.

3-5. کارویژه‌های عوامل امنیت ملی

امنیت براساس سطح و مقیاس شمول، وجوه متنوعی دارد که رایج‌ترین وجه آن امنیت ملی است. امنیت ملی یکی از مهم‌ترین کارویژه‌های کشورداری تلقی می‌شود. امنیت ملی حاصل ترکیب عوامل و شاخص‌های متعدد هم‌افزایی است که کارکرد تجمعی یک‌سوگرا بر دستیابی به ساختار روابط و زیست اطمینان‌بخش افراد و جوامع کشورها دارند. بنابراین حصول دستیابی به آرامش خاطر حداکثری از عدم رخداد ناامنی در فضای جغرافیایی که بستر شکل‌گیری روابط و ادامه حیات جوامع و واحدهای سیاسی است مهم‌ترین نقش امنیت ملی است. هر یک از عوامل امنیت ملی کارویژه‌های مختص به خود دارند که در قالب شکل (3)، نشان داده شده‌اند.

هر یک از عوامل امنیت ملی نقش برجسته‌ای دارند که سبب تکوین کارویژه امنیت ملی می‌شوند؛ از این نظر:

❖ عامل سیاسی: ابتدا جریان بروندهای مکانیسم سیاست‌گذاری را تسهیل می‌نماید

و سپس اجرای امر سیاسی را در قالب کنش‌های مشروع ممکن می‌کند.

❖ عامل اقتصادی: سرمایه‌گذاری مولد را برای تأمین چرخه اشتغال، فعالیت و حیات

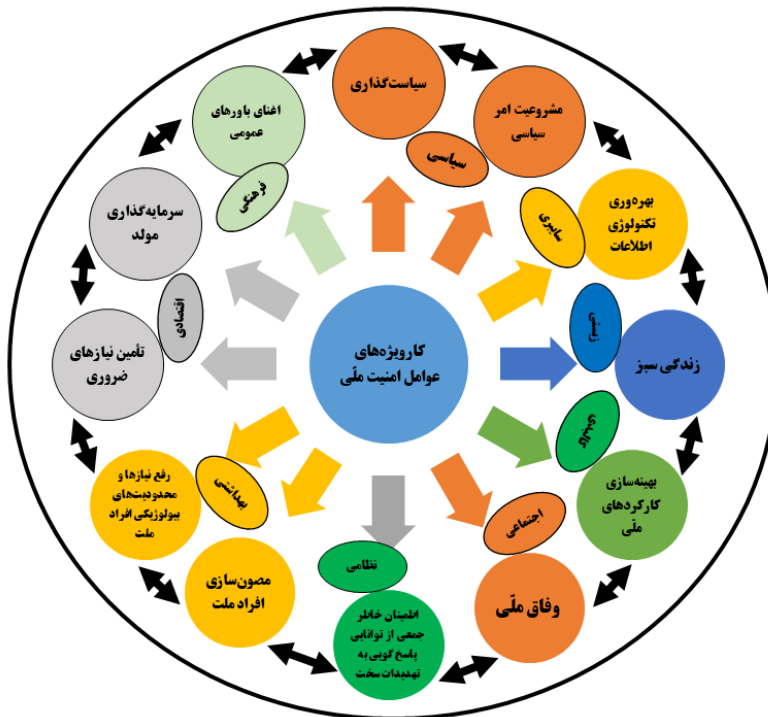
اقتصادی مورد تأکید قرار می‌دهد و نیازهای ضروری مردم کشور را پایدار تأمین

می‌کند.



- ❖ عامل سایبری: با کاهش اثرگذاری تهدیدات سایبری و استفاده از ظرفیت‌های فضای سایبر به دنبال بهره‌وری تکنولوژی اطلاعات در چابک‌سازی کشور است.
- ❖ عامل زیستی: رعایت شاخص‌های این عامل همواره زندگی طبیعت محور و یا به تعبیری زندگی سبز را پیشنهاد می‌دهد. نقش این عامل در واقع افزایش درجه سازگاری فعالیت‌ها با شرایط بُعد طبیعی فضای جغرافیایی است تا تهدیدات ناشی از تغییرات اکولوژیکی با انطباق معنادار حیات اجتماع‌یافته ملی کشورها و زیربنای آن یعنی فضای طبیعی را کاهش و کنترل نمایند.
- ❖ عامل کالبدی: شاخص‌های این عامل غالباً به دنبال ارائه نظام برنامه‌ریزی فضایی مطلوب و بهینه برای تسهیل عملکردهای جاری در کشور هستند تا بدین طریق فضای هنجارسازی شده چهارچوب مطمئنی برای کنش فضایی شود.
- ❖ عامل فرهنگی: این عامل در امنیت ملی از دو جهت اهمیت دارد؛ الف. افزایش محتوای ملی فرهنگ یک کشور؛ ب. سهم‌افزایی در عرضه محصولات فرهنگی به فضاهای بیرونی و تأثیرگذاری بر سلیقه‌های فرهنگی ملل دیگر برای کسب و تأمین غیرمستقیم امنیت ملی.
- ❖ عامل اجتماعی: این عامل از امنیت ملی امکان‌سازی فرایندهای همگرایی اجتماعی در بین بخش‌های ناهمخوان سرزمینی تلقی می‌شود.
- ❖ عامل نظامی: عامل نظامی از دیرباز ابتدایی‌ترین عامل امنیت ملی بوده و هم‌اکنون نیز همپای سایر عوامل اهمیت ویژه‌ای دارد. به‌طوری که این عامل زمینه‌ساز حداکثری آرامش نسبی فضای جغرافیایی درون کشورها است.

❖ عامل بهداشتی: برآورد سلامت جمعی انسان‌های یک کشور درجه امنیت ملی را افزایش می‌دهد و آمادگی برای مواجه‌شدن کثرت جمعیتی با تهدیدات بیولوژیکی فراگیر امروزه بیش‌ازپیش در دستور کار مجریان امنیتی کشورها قرار دارد.



شکل 3: کارویژه‌های عوامل امنیت ملی، منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

امنیت ملی از منظر جغرافیای سیاسی عبارت است از تأمین آسودگی خاطر تک‌تک افراد ملت از زندگی و حیات با همه نیازمندی‌ها، ضروریات و تمامی ابعاد و جوانب آن در همه نقاط مکانی فضای سرزمینی یک کشور.

بنابراین در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک امنیت ملی به‌عنوان یک مفهوم بنیادین با پیوند به ملت-دولت در فضای جغرافیایی تحدید حدود شده پیش‌شرط تضمین حیات اجتماعی



ملی و تداوم آن است. به این خاطر هر یک از عوامل نه‌گانه امنیت ملی و شاخص‌های آن نقش جامعی در پایداری چرخه‌های کارکردی یک کشور دارند و تأمین جامع امنیت مبتنی بر تقویت همه عوامل مذکور است.

جدول (5)، و نمودار (2)، که برابر نظر خبرگان و نتیجه آزمون همبستگی اسپیرمن تهیه شده است میزان اهمیت و نیز معناداری انتخاب هریک از عوامل و شاخص‌های امنیت ملی را نشان می‌دهد:

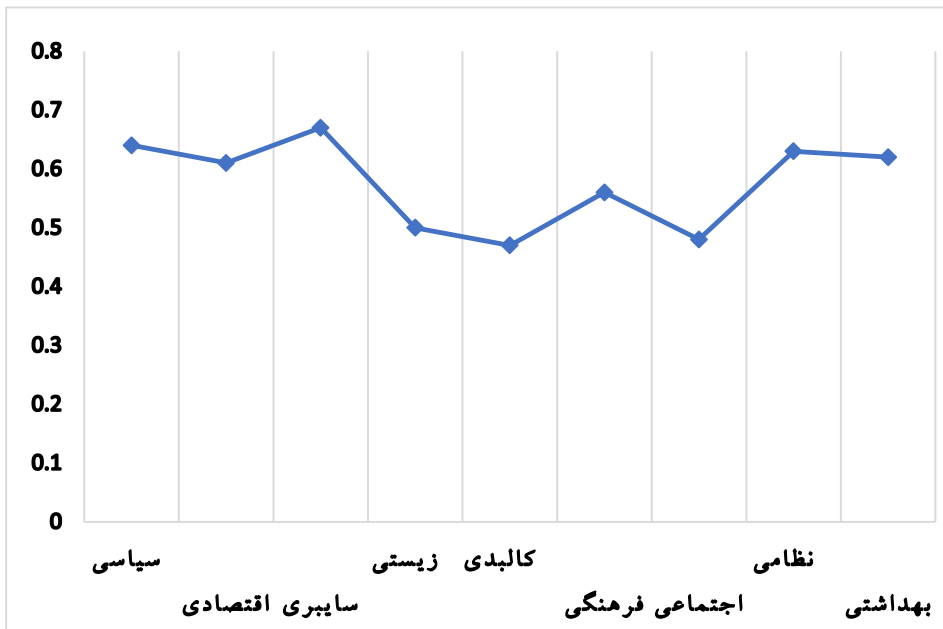
جدول 5: میزان همبستگی عوامل امنیت ملی با همدیگر

ردیف	شاخص‌های عوامل امنیت ملی	میزان همبستگی درونی شاخص‌های عوامل امنیت ملی	تعداد فراوانی
1	شاخص‌های عامل سیاسی	مثبت و قوی	6
2	شاخص‌های عامل اقتصادی		
3	شاخص‌های عامل سایبری		
4	شاخص‌های عامل فرهنگی		
5	شاخص‌های عامل نظامی		
6	شاخص‌های عامل بهداشتی		
7	شاخص‌های عامل زیستی	مثبت و متوسط	3
8	شاخص‌های عامل کالبدی		
9	شاخص‌های عامل اجتماعی		

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که مشاهده می‌شود براساس یافته‌های تحقیق و نظرات پاسخ‌دهندگان، میزان همبستگی درونی شاخص‌های شش عامل امنیت ملی از جمله عوامل سیاسی، نظامی، اقتصادی، سایبری، فرهنگی و بهداشتی در سطح مثبت و قوی بوده و همچنین میزان

همبستگی درونی شاخص‌ها در سه عامل از جمله عوامل زیستی، کالبدی و اجتماعی در سطح مثبت و متوسط است. این وضعیت در نمودار (2)، نیز مورد نتیجه قرار گرفته است.



نمودار 2: نمودار همبستگی درونی شاخص‌های هریک از عوامل امنیت ملی

آنچه باعث ایجاد حس ایمنی در مکان و فضای جغرافیایی می‌شود، معمولاً در لایه‌های تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری پیش‌بینی و تدوین می‌گردند. ادراک همه موجودیت‌های فضایی - سیاسی (انسان، کشور و ...) در هر موقعیت و وضعیتی کم‌وبیش احساس نسبی از امنیت است. باین‌حال سطح امنیتی که در زندگی لمس می‌شود، می‌تواند بسته به درجه هریک از شاخص‌ها و عوامل مورد بررسی قرار گفته شده، در نظر گرفته شود.

پیشنهاد‌های پژوهش

در حال حاضر با قاطعیت زیادی گفته می‌شود که ما در حال ورود به دوران بی‌سابقه‌ای از لحاظ عدم امکان پیش‌بینی هستیم. همه تحلیل‌های علمی امنیت و سیاست‌های امنیتی حکومت‌ها، به‌نحوی بر تئوری متکی است. به نظر می‌رسد نوع نظریه‌هایی که برای برخورد



با پیچیدگی‌های امنیت ملی در عصر جدید لازم هستند باید بیشتر حالت تبیینی داشته باشند تا حالت پیش‌بینی. پیشنهاد می‌گردد پس از تحولات عظیم و مهمی که رخ داده است، بسیار ضروری است که قبل از پیش‌بینی تسری الگوهای زمان حاضر به آینده، ابتدا تلاش شود نتایج و خروجی پژوهش‌هایی از این دست به‌عنوان سند بنیادین و پایه در تدوین پژوهش‌های کاربردی و اسناد راهبردی در جهت کمک به تصمیم‌گیرندگان سیاسی هر کشور در حوزه امنیت ملی برای کسب توانایی در اداره عملی جامعه استفاده گردد.

فهرست منابع

- آدلن، ایرما (1385). *خطاها در تئوری توسعه و دلالت‌های آن برای سیاست‌گذاری*، ترجمه فریبا مؤمنی، تهران؛ فصلنامه اقتصاد سیاسی تحول همه‌جانبه، 1385، شماره 1.
- افتخاری، اصغر؛ شامانی، مجید (1402). *امنیت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری*. امنیت ملی، بهمن 1402، دوره 13، شماره 49.
- دبیریان، فردین؛ افتخاری، اصغر (1403). *تعیین نظام اولویت‌بندی ابعاد امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران*، امنیت ملی، شهریور 1403، دوره 14، شماره 52 - شماره پیاپی 52.
- حاجیانی، ابراهیم (1398). *گزارش وضعیت اجتماعی نابرابری‌های قومی در ایران*. دومین گزارش وضعیت اجتماعی ایران (همبستگی اجتماعی و نابرابری، 1388-1396)، به اهتمام میرطاهر موسوی. تهران: انتشارات آگاه.
- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ نورانی، محمود (1399). *بحران کرونا و تحول مفهوم امنیت ملی و بین‌المللی*. فصلنامه تخصصی حکمرانی متعالی، شهریور 1399، دوره 1.
- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ رشید، غلامعلی؛ پرهیزگار، اکبر؛ افشردی، محمدحسین (1386). *الگوی نظری طراحی راهبرد دفاعی مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیکی*. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، 1386، دوره 3.
- ربیعی، علی (1383). *مطالعات امنیت ملی*، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- ربیعی‌راد، جواد؛ صفوی، سید یحیی؛ زارعی، سعدالله؛ بیک، علی‌اصغر (1399). *بررسی بسترهای امکانی منطقه غرب آسیا در بروز جنگ‌های ترکیبی با تأکید بر نظریه امنیت منطقه‌ای*. امنیت ملی، 1399، دوره 10، شماره 38.
- سلیمی، حسین؛ شاه‌محمدی، محمد (1399). *استحکام ساخت درونی قدرت نظام ج.ا.ایران با نگاه امنیتی (با تأکید بر امنیت سیاسی)*. امنیت ملی، 1399، دوره 10، شماره 37.
- سیف‌زاده، حسین (1391). *نوسازی و دگرگونی سیاسی*، تهران، نشر قومس



- شعبانی اصل، محمدرضا؛ پاشایی هولاسو، امین (1396). *شناسایی و اولویت‌بندی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر امنیت داخلی با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره (MCDM) جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، 1396، دوره 7.
- صادقی‌زاده، سلمان (1400). *امنیت سوژه مینا؛ در مسیر نظریه‌ای جدید از امنیت*، فصلنامه مطالعات راهبردی، 1400، دوره 24، شماره 4.
- صالحی امیری، سیدرضا؛ عظیمی دولت‌آبادی، امیر (1387). *جهانی‌شدن و سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*، پژوهشنامه متین، اسفند 1387، دوره 10.
- عرفانی، سهراب؛ مبینی دهکردی، علی؛ افتخاری، اصغر؛ مرادیان، محسن؛ دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (1401). *الزامات تأمین امنیت در افاق سند چشم‌انداز 1404*. امنیت ملی، دوره 12، شماره 43.
- عزتی، عزت‌الله (1391). *ژئواستراتژی*، چاپ هفتم، تهران، انتشارات سمت.
- ماندل، رابرت (1398). *چهره متغیر امنیت ملی*، تهران: چاپ مجدد، مترجم و ناشر پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- یزدان‌پناه درو، کیومرث (1388). *تغییرات مدل‌های ژئوپلیتیکی امنیت در عصر حاضر*، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال پنجم، 1388، شماره دوم، 98-115.

References

- Azad. M. A.، Abdullah. S.، Arshad. J.، Lallie. H. & Ahmed. Y. H. (2024). Verify and trust: A multidimensional survey of zero-trust security in the age of IoT. *Internet of Things*, 27, 101227.
- Behm, Allan (2020), In times of coronavirus and climate change, we must rethink national security, www.theguardian.com, Mon 20 Apr 2020
- Behnassi, M., El Haiba (2022), M. Implications of the Russia–Ukraine war for global food security. *Nat Hum Behav*, 754–755 (2022). <https://doi.org/10.1038/s41562-022-1391-x>
- Chandra, S., & Bhonsle, R. (2015). National Security: Concept, Measurement and Management. *Strategic Analysis*, 39(4), 337–359. <https://doi.org/10.1080/09700161.2015.1047217>.
- Chertoff, Michael, Bury, Patrick and Hatlebrekke, Kjetil (2020), 'National Intelligence and the Coronavirus Pandemic', Commentary, 31 March 2020, RUSI. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/national-intelligence-and-coronavirus-pandemic>
- Daase, C., Fehl, C., Geis, A., & Kolliarakis, G. (2015) Recognition in International Relations Rethinking a Political Concept in a Global Context, *Palgrave Studies in International Relations*, <https://doi.org/10.1057/9781137464729>
- De Wijk, R. (2020). Power Politics. In: Hosli, M.O., Selleslaghs, J. (eds) *The Changing Global Order. United Nations University Series on Regionalism*, vol 17. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-21603-0_3
- Gehem, M., Usanov, A., Frinking, E., & Rademaker, M. (2015). Assessing cyber security: A meta analysis of threats, trends, and responses to cyber attacks. The Hague Centre for Strategic Studies.
- Herington, Jonathan(2015). *Security: Dialogue Across Disciplines*. Cambridge University Press. 22-44.
- Herman, M. (2011). *Intelligence Services in the Information Age* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203479667>
- Hirsch Ballin, E., Dijstelbloem, H., de Goede, P. (2020). The Extension of the Concept of Security. In: Hirsch Ballin, E., Dijstelbloem, H., de Goede, P. (eds) *Security in an Interconnected World. Research for Policy*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-37606-2_2
- Holmes, Kim R. PhD (2021), “What is National Security?” Heritage, October 7, 2014, <https://www.heritage.org/military-strength-essays/2015-essays/what-national-security> (accessed October 19, 2021).
- Hooker. R.D. Jr. (2014) “The Grand Strategy of the United States,” INSS Strategic Monograph, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C. USA, October 2014: 1.
- <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-06-22/antimonopoly-power>
- https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/20/in-times-of-coronavirus-and-climate-change-we-must-rethink-national-security?CMP=share_btn_url



- The World Migration Report. (2008). International Organization for Migration, 2008, ISBN: 978-92-9068-405-3, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2008-managing-labour-mobility-evolving-global-economy>
- Kassab, Hanna Samir (2017), *Grand Strategies of Weak States and Great Powers* London: Palgrave Macmillan, 2018, 1
- Kharazishvili, Y., & Kwilinski, A. (2022). Methodology for determining the limit values of national security indicators using artificial intelligence methods. *Virtual Economics*, 5(4), 7-26.
- Krickel-Choi, N. C. (2022). The concept of anxiety in ontological security studies. *International Studies Review*, 24(3), viac013.
- Lynn, B. C. (2021). Antimonopoly power: The global fight against corporate concentration. *Foreign Affairs.*, 100, 146.
- MahmoodKhan, E. M. (2022). Comprehensive national security: Contemporary discourse. *Margalla Papers*, 26(1), 1-17.
- Mamasoliev, S. (2024). GEOPOLITICAL STRATEGIES AND US NATIONAL SECURITY. PROSPECTS AND MAIN TRENDS IN MODERN SCIENCE, 2(15), 1-6
- Mandel, D. R., & Irwin, D. (2021). Uncertainty, intelligence, and national security decisionmaking. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 34(3), 558-582.
- Manzo, D., Zee, G., Uddin, S., & Jovanovic, D. (2021). Facing dire sea level rise threat, Maldives turns to climate change solutions to survive. *ABC News*, 3.
- Mara, D., Nate, S., Stavvtskyy, A., & Kharlamova, G. (2022). The place of energy security in the national security framework: an assessment approach. *Energies*, 15(2), 658.
- Martinage, R. (2015). Under the sea: The vulnerability of the commons. *Foreign Affairs*, 94, 117. <https://www.foreignaffairs.com/articles/commons/under-sea>
- Missiroli, A., Stang, G., Andersson, J. J., Barrios, C., Brady, H., Gaub, F., ... & Tardy, T. (2014). A changing global environment. *EU Institute for Security Studies*.
- Prasetyo, N. A., Wahid, A., & Azim, F. (2023). Assessing Information Security Culture from an Individual's Viewpoint: A Quantitative Measurement Approach. *INSIDE-Jurnal Sistem Informatika Cerdas*, 1(1), 1-8.
- Reznikova, O. (2022). National resilience in a changing security environment. *National Institute for Strategic Studies*. <https://doi.org/10.53679/NISS-book>.
- Sivan, Sevilla, I. (2023). Supranational security states for national security problems: governing by rules & capacities in tech-driven security spaces. *Journal of European Public Policy*, 30(7), 353–378. <https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2172063>
- Snow, Donald. M. (2019). *National security*. Routledge
- Smith, J. (2021). *Indonesia: National Security and Human Rights Background*. https://openresearch.surrey.ac.uk/esploro/fulltext/report/Indonesia-National-Security-andHumanights/99922666202346?repId=12209940830002346&mId=1320994082002346&institution=44SUR_INST.
- Stellinga, Bart, Josta de Hoog, Arthur van Riel, Casper de Vries(2021), *Money and Debt: The Public Role of Banks, Economics and Finance (R0)*, Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR), <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70250-2>
- Stoláriková, K. (2020). ANTHROPOLOGY IN SECURITY SCIENCE. *Security Science Journal*, 1(2), 22-31.

- Sun. Yun, (2022) “Chinese National Security Decision-making: Processes and Challenges,” Brookings, May 6, 2013, <https://www.brookings.edu/research/chinese-national-security-decision-making-processes-and-challenges/>(accessed July 27, 2022)
- Wu, Z., & Han, C. (2010). Cultural transformation of educational discourse in China: Perspectives of multiculturalism/interculturalism. In *Intercultural and Multicultural Education*. Routledge. DOI: 10.4324/9780203848586 (239-258).
- Yandybaeva, N., Rezhikov, A., Gorschkov, E., Bogomolov, A., & Kuschnikov, V. (2020, September). Mathematical models and algorithms for forecasting national security in training situational centers. In 2020 13th International "Conference Management of large-scale system development"(MLSD) (1-30). IEEE.
- Zagdsuren, B. (2024). The Changes In Ensuring the Military Security Actions. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 2 (42). 1-38, DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30062024/8160